
ДЕСАНКИНИ МАЈСКИ РАЗГОВОРИ

ПОЕЗИЈА
ЖИВОРАДА
НЕДЕЉКОВИЋА

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 12. децембар 2023.

Уредници
СВЕТЛАНА ШЕАТОВИЋ
МАРКО АВРАМОВИЋ

БЕОГРАД
2024.

Научни одбор

проф. др Бојан Ђорђевић, редовни професор,
Филолошки факултет, Београд
др Светлана Шеатовић, научни саветник,
Институт за књижевност и уметност, Београд
проф. др Зорана Опачић, редовни професор,
Учитељски факултет, Београд
проф. др Јелена Јовановић, ванредни професор,
Филозофски факултет, Ниш

Организациони одбор

Мирјана Станишић, Народна библиотека Србије
мр Маша Петровић,
Институт за књижевност и уметност, Београд

Рецензенти

др Марко М. Радуловић, виши научни сарадник
Института за књижевност и уметност
др Јелена Младеновић, доцент
Филозофског факултета Универзитета у Нишу
др Јелена Марићевић Балаћ, доцент
Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду

Маша Љ. Пејровић*

УДК – 821.163.41.09-1 Недељковић Ж.

Институт за књижевност и уметност, Београд

ПОЕТОЦЕНТРИЧНИ ЕЛЕМЕНТИ У ПОЕЗИЈИ ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА

Сажетак: У раду се анализирају поетоцентрични елементи присутни у поезији Живорада Недељковића. Они представљају слабо истражено, а веома заступљено тематско подручје његовог стваралаштва, које подразумева лирске рефлексije метапоетског и аутопоетичког карактера. Проблематизује се положај ових елемената унутар песме, њихова поетичка улога и трансформација од прве објављене збирке песама *Појрешна йроїноза* до песничке збирке *Дейје*, трансформација која је последица поетичких мена и сазревања аутора. Такође, посебна пажња посвећена је посматрању разумљивости покренутих питања о песничком занату широј читалачкој публици, типу читања које оваква поезија захтева и настојању да се одговори на питање због чега Недељковићева поезија, настајала крајем минулог и првих деценија овог века, проговара и реактуализује баш овакве медитације на поетичке теме.

Кључне речи: Живорад Недељковић, поезија, поетоцентрични елементи, метапоетичност, аутопоетичност.

У богатој традицији проучавања песништва Живорада Недељковића о феномену поетоцентричности

* masapetrovic2609@gmail.com

његових песама писано је у прошлости веома мало и несистематизовано, већма као о каквом споредном питању, на које се пажња проучавалаца усмерава онда када је потребно пружити шири поглед на тематско-мотивске комплексе заступљене у Недељковићевом опусу или приликом настојања да се успостави каква систематизација песама и генерализују особени поетички узуси ствараоца. Ипак, и такво апострофирање овог аспекта ауторове поезије отворило је бројна питања и нагласило потребу за продубљенијим приступом и детаљнијом анализом песама и појединих стихова у којима лирски глас разматра широко постављена мета-поетичка питања, каква су питања о пореклу поезије, њеној функцији у модерном свету, изворима инспирације за њено настајање, односно уже груписана ауто-поетичка питања, која су превасходно у вези са потенцијалним песничким и стилским поступцима којима се Недељковићев песнички субјект може служити приликом креирања новог уметничког света. Подстицајно је пратити на којим местима, у којим стиховима се очитује присуство ових медитација на песничке теме, каква је њихова функција, те да ли се и како током година мењао песников поглед и стилизација поетоцентричних елемената. Следствено томе ћемо у редовима који следе покушати да хронолошки реконструиремо песникову поетичку самосвест очитовану у бројним песмама готово свих до сада штампаних збирки, да укажемо на констелацију поетоцентричних и других тематско-мотивских комплекса и да пружимо одговоре на неке већ изречене запитаности. Но, почнимо *ab ovo*.

Наведена тема песника заокупља од раних остварења и времена ступања на песничку сцену српске књижевности са збирком песама *Поїрешина йроїноза*,

1991. године. Иако присутна у бројним песмама ове збирке, чини се да је најизраженија у песми насловљеној „Неподношљиво“, у којој лирско *ја* читаоцу нарушава хоризонт очекивања о томе како настаје једна песма и метапоетичким коментарима открива основне постулате уметничког поступка. Већ на основу првог стиха „Иначе, вече не подсећа ни на шта“ (Недељковић 2023: 11, 1) уочавамо да је по среди особено лирско *ја*, субјект који је стваралац и који промишља језичке могућности транспоновања одређеног пејзажа или атмосфере у песничку слику, односно могућности успостављања аналогije између предмета који се пореди и онога са којим се пореди. Потом, наредни стихови доносе његова размишљања о томе да ли би потенцијално измишљање поређења вечери са неким предметом или бићем оставило какав утисак на читаоца уколико сваки човек на свој начин доживљава ово доба дана.

Унутар оваквих промишљања запретана су недвосмислено фундаментална питања књижевне науке, артикулисана још у Аристотеловој *Поезици*, питања о томе да ли је уметност подражавање стварности, да ли може ући у борбу са стварним животом и да ли је потребно транспоновати властити доживљај стварности у уметничку творевину (в. Aristotel 2015: 57–58). Намећу се недоумице да ли то што „свако има свој доживљај вечери, свако свој / сумрак“ (Недељковић 2023: 11, 3–4) значи да уметност не треба да проблематизује вече и сумрак, као и да ли уметник током процеса стварања треба да промишља о утиску који ће његова творевина изазвати код реципијената. Такође, лирско *ја* се суочава са дилемом да ли је једна од улога уметности у томе да читалачкој публици посредством „естетске креативности“, те „одступањем од неке раније норме“

(Еко 2017: 236) пружи и другачије погледе на свет од властитих. Директне одговоре Недељковићев субјект не пружа, али наставак песме сутерише да је присутна вера у стварање и његову неопходност без обзира на будуће реакције публике. Песнички субјект, као што је опазиво у следећим стиховима:

*И кажем, рецимо: вече је славуј. Тврдим ѿо.
Онда реч славуј ујоѿребим у множини, смело.
Славуји, славуји, славуји = вече*

(Недељковић 2023: 11, 6–8),

одлучује да успостави аналогiju између речи *вече* и речи *славуј*. Она отвара стваралачки потенцијал да се посредством метафоричког комплекса значења речи славуј и вечери, као доба дана у којем се ова птица оглашава јединственим цвркутом, проговори о блискости између песничког субјекта и вечери.

Ова Недељковићева песма као да трасира пут његовим потоњим поетоцентричним песмама, будући да успоставља образац који ће аутор следити и у наредној збирци *Мајка* (1994), а који подразумева да на први поглед једноставним песничким изразом и тематизацијом свакидашњег живота аутор покреће крупна, суштинска питања уметности и настоји да пружи макар какве одговоре на њих. Васа Павковић у есеју „Језик једноставности: Белешке о лирици Живорада Недељковића“ о овом обрасцу проговара као о комбинацији дескриптивних и рефлексивних секвенци која твори јединствену песничку целину (Павковић 2003: 19), док Гојко Божовић у свом есеју „Поетика обичног“ поменути образац дефинише као поступак мимикризације свакодневице који песнику јесте фон за певање о поетичким схватањима (Божовић 2003: 23) и истиче

да се у њему крије Недељковићева уметничка врлина. Наиме, песникова умешност очитује су у томе што не оптерећује читаоца тежином проблема о којима проговара, не креће путем херметичне поезије, не затвара своју мисао, већ у релаксираном свакодневном тону износи оно што погађа његовог песничког субјекта и настоји да пронађе одговор на постављене стваралачке дилеме.

Започету проблематизацију поетичких недоумица аутор наставља и у другим песмама већ поменуте збирке *Мајка*, при чему се приликом читања издваја песма „Затим“, која и својим насловом делује као природан наставак песме „Неподношљиво“. У њој су елементи поетоцентричности повезани са мотивима осветљавања сопственог песничког чина као механизма сублимирања негативних емоција, односно мотивима песничког надахнућа или, шире узев, инспирације и мотивације за писање. Лирски субјект износи веома интимно признање да се након мајчине смрти, након тако знаковитог губитка вољене особе и животног упоришта, окренуо писању као начину да своју тугу претвори у уметничку творевину, што показују стихови:

*Радим оно што нисам чинио никад,
Препевавам злу потребу у радост.
По напору слежу се благост и кад
Твоје одсутности. [...]*

(Недељковић 2023: 15, 9–11).

Они потврђују стару, у историји књижевне мисли веома заступљену, тезу да уметничка дела настају из туге као доминантног осећања ствараоца, да унутрашњи мрак стваралачког *ја* резултира песничким остварењима, каква срећан човек не може писати. Дакле,

не само да се из туге рађа уметничко дело, већ његово настајање доприноси извесној катарзи онога који ствара, сублимацији и прочишћењу његових песимистичних осећања (в. Pennebaker 2014: 24–30). Препознаје се терапеутска улога писања, при чему написано постаје место сусрета са драгим бићем, како потцртава песнички субјект апострофирајући мајку: „Срећемо се на местима творбе, / Задржавамо у бенижности слова“ (Недељковић 2023: 15, 3–4).

И на примеру ове песме, као и претходно анализиране, уочавамо исти образац преплитања медитативних поетоцентричних секвенци, оличених у круцијалним питањима науке о књижевности, са описним секвенцама, у којима су активирани тематско-мотивски комплекси свакодневице и смрти родитеља. Укрштај питања о извору инспирације за стварање уметничког дела и оних општељудских о томе како превазићи тугу због губитка вољене особе вешто је преточен у речи, тако да не усмерава Недељковићевог читаоца у затворен песнички свет, ексклузивно намењен уже стручној читалачкој публици, већ напротив позива га на емпатију, саживљавање са лирским ја и промишљање питања која је оно артикулисало.

Ни трећа збирка *Тушин и још њедесећ њесама* (1998) не одступа од ученог обрасца комбиновања рефлексивних, метапоетичких и аутопоетичких, и дескриптивних деоница, већ само разбокорава корпус питања уроњених у књижевну теорију и проширује слику Недељковићевог песничког симулакрума стварног света. Тако у песми „Вече када смо ловили говор“ лирски субјект, ситуиран у идиличан вечерњи пејзаж, окружен вољеним бићем, промишља значење

речи употребљених унутар књижевних дела и покушава да успостави њихову типологију. Посебно издваја оне које су „на измаку [...] после свих задатака“ (Недељковић 2023: 22, 1–3), оне које се улудо троше изван страница књиге и ноћне речи, које су повезане са интимним комплексом осећања њега и његове драге. Завршном песничком рефлексijом наглашава да би се пре определио за незавршен језик, близак језику птица и инсеката, јер, претпостављамо, у њему осећа снагу и потенцијал да се мисао изрази на адекватан начин, да се заобиђу општа места и устаљене фразе и да се о лету и односу са вољеном женом проговори на другачији, иновативан, свеж начин. У стиховима ове песме препознајемо клице теме којој ће посветити значајну пажњу у познијим збиркама, а то је, како Божовић примећује, бирање речи као поступак (Божовић 2003: 23) који Недељковић често описује, а који се очитује и на језичком плану песме, „сатканом од одабраних речи и израза“ (Божовић 2003: 23), и на њеном тематском плану.

Та заокупљеност песника одабиром речи као једним од основних постулата на којима почива аутопоетика испољена је и у песмама „Ред тишине“ и „Поноћни воз“, које су такође део збирке *Тушин и још њедесеи њесама*. У првој, песнички субјект анализира шта је у новом времену важно речима, како су друштвена клима и политичко-историјске силе утицале на промену значења речи и њихову употребу. Наглашава да је у времену у којем ствара дошло до промене језичких регистара и улоге песништва, да се више не цене метафизичка стремљења уметника унутар дескриптивне поезије, већ да се од њега захтева баналност и једноставност у описима. Стихови:

*Није више важно речима. Ако је ишћа
Икад и било изазовно. Померају се облаци
За чији ојис су нужни језик скромнији
Од овој, и ђесник у улози дворске луде*

(Недељковић 2023: 24, 14–17),

доказују да, башларовски речено, песнички субјект жели да се усмери према крову поезије, али да се од њега захтева да се заустави у нивоу приземља, у овоземалској равни (Bašlar 2005: 27–54) и при томе да својим дескрипцијама забави читалачку публику. У овим редовима евазивно и стишано можемо препознати Недељковићеву јетку критику усмерену ка савременој публици и њеним захтевима да описна поезија буде забављачка, а не и естетски и духовно узвишена, те његов бунт оличен у потреби да унутар песме проблематизује питања песничког језика, његове природе и особености. У сличном тону у песми „Поноћни воз“ лирски субјект испитује да ли је пригодно употребити реч *кло-йарајџи* уз *кануу* и открива читаоцима да када пише консултује речник и бира ону реч која најпрецизније одговара контексту у којем жели да је употреби. На тај начин не само да изнова показује своје старање за песнички језик и чистоту израза, већ и читаоцу разобличава мит, баш као што то у својој есејистичкој поставци чини и Мишел Фуко, о томе да је стварање песничке творевине чин у којем песник без исправки, корекција, промишљања и враћања написаном записује речи које су му се јавиле и твори коначну верзију песме, која се налази пред читаоцем (в. Foucault 1998: 206).

Са друге стране, песма „Бебина кожа“ тематски, по свом аутопоетичном усмерењу, је блиска песми „Неподношљиво“ из прве ауторове збирке. У њој песнички субјект изнова читаоцу открива механизме на који-

ма почива његов процес стварања уметничког дела. Посебице му је интригантна стилска фигура поређење и он, као и у поменутој песми, разматра какав се ефекат постиже код читаоца уколико се једна реч упореди са другом, односно ако се уместо поређења само успостави знак једнакости између различитих појмова:

*Небо је као бебина кожа.
Ако изоставим као
Добићу на прецизности слике, блеснуће
Хваљено сажимање.
И тако редом: лайндарности, језичка економија*
(Недељковић 2023: 23, 1–5).

Потом се нижу разматрања о томе каква знања и са-знања песник има о небу или о бебиној кожи, те да ли је успостављена аналогија оправдана, на којем елементу се баштини сличност између двају упоређених појмова и да ли су песнику потребна знања о свету који га окружује, како би писао о њему или је могуће да их својом маштом и креативношћу надомести. Постављена проблематика потребе за прецизношћу и веродостојношћу песничке слике, али и концизношћу песничког израза, показује да је лирском субјекту нарочито стало до усавршавања стилског и пиктуралног аспекта његове песме, али и да у њему постоји некаква несигурност, запитаност над оним што ствара, можда чак и криза стварања која га нагони да унутар, на први поглед, дескриптивне песме актуелизује наведена питања.

На ову песму смисаоно се надовезује песма „Црвени ветар“ у којој лирско ја преиспитује постулате на којима почива чин писања и средства којима се уметник писане речи служи. Он пружа и својеврстан „рецепт“ за писање поезије, акцентујући да је потребна посебна

атмосфера јесени, кише која удара у прозоре и лишћа које опада, како би се увећавало оно што се дешава, а сажимало се све остало и како би се на том принципу творило песничко дело. Осим тога он разрађује тезу, блиску оној изнетој у песми „Затим“, да је за стварање потребан тужан песнички субјект, онај који је обележен или болешћу, или љубављу или губитком блиског бића, што потврђују следећи редови:

*Ејо ђоенџе. Као ђод лужом:
Посебан режим, начејо џкиво, љубав.
После је лако џисајџи. О болесџи,
О доживљају који се разликује*

(Недељковић 2023: 26, 17– 20).

Чини се да у овим редовима Недељковић сугерише да је за стварање потребно меланхолично окружење, али и меланхолична унутрашњост лирског гласа, која мења његов доживљај стварности, што резултира подизањем вредносног хоризонта дела које ствара, играјући се поступцима увећавања и умањивања.

Поетоцентрични елементи се у овој збирци препознају и у, како Божовић сагледава, честој запитаности лирског субјекта над могућношћу уобличавања виђених призора у стварности и доживљених искустава у поезији (Божовић 2003: 24). Та тема је посебно изражена у песми сигналног наслова „Двадесети“, у којој бременитост, сложеност и изазовност тог века песнички глас наглашава тежином писања о њему и немогућношћу стварања уметничког дела које ће на достојан начин транспоновати овај период. Проблеми на које се наилази када се ствара поезија одређене тематике, у датом случају историјске, сажети су у стиховима:

*Немојуће ја описати, ни уз помоћ
Синеџохе (заједничко узимање), са примерима
Из Вујаклије: силан војник поље приписуо,
Нећу шоја хљеба појазити. Покушавали јесмо
(Недељковић 2023: 29, 7–10).*

Осим тога што нас оставља затеченим пред питањима да ли заиста постоје теме о којима се не може писати, односно да ли су поједини догађаји толико интензивни да се не могу транспоновати у уметност или је по среди већ дискретно преиспитивана теза о кризи стваралачког субјекта, која га нагони да унутар песме уместо дескриптивних и апстрактних пасажа, активира поетоцентричне рефлексije, ова песма је индикативна јер иницира и продубљеније певање о стилским средствима. Наиме, песник, рачунајући са читаоцем који поседује елементарна знања из теорије књижевности, уводи појам синеџохе како би објаснио да се чак ни њеном применом двадесети век не може представити у поезији. У парентетичком делу стиха актуелизује двојаку дефиницију ове стилске фигуре, која подразумева замену двају појмова, односно заједничко узимање и потцртава изазовност овог историјског раздобља.

И песничка збирка *Језик увелико*, објављена 2000. године, обилује песмама у којима средишњу тему чине питања о песничком занату или о смислу речи, њиховом значењу, те о личном, али и универзалном песничком језику. Уводни стихови песме „Прича о себи“ откривају позицију лирског субјекта који је „увучен у бездан“ (Недељковић 2023: 37), што је песников метафорички израз за означавање процеса стварања, зароњености у понор језика, мисли и осећања. Затим се сам чин стварања квалификује као ресемантизација,

поништавање једног и активирање других значења исте речи, као какав чин манипулисања значењем:

*[...] опрезно поништавам
Уобичајено значење шест нехајем слепљених
Слова, спремних да у провалији творе
И другачије речи*

(Недовић 2023: 37, 1–4).

Наведени стихови демонстрирају конкретан пример у којем процес стварања песме лирско *ја* описује као комбинаторичку игру премештања редоследа слова од којих је сачињена реч *бездан* и творења нових значења, готово исто онако како Јуриј Лотман на трагу семиотичке поставке Фердинанда де Сосира разлаже идеју о оси комбинације унутар које стваралац комбинује једнаке структурне елементе (у овом случају то су слова) и образује различита значења помоћу тог принципа унутрашњег декодирања и поновног кодирања (Lotman 2021: 152–154). Ипак, песнички субјект остаје незадовољан „шкртим могућностима“ (Недељковић 2023: 37, 16) које пружа комбиновање поменутих шест слова и консултовање „факата из речника“ (Недељковић 2023: 37, 10), јер такав језик уметничког текста очигледно није довољан да задовољи потребе уметничког модела света, какав жели да створи¹. Стога се песник окреће машти као механизму стварања, пледира за измишљање речи и њихових значења, а све са циљем да

¹ Јуриј Лотман је у већ цитираном делу „Struktura umetničkog teksta“ писао о реципроцитетном односу између језика уметничког текста и модела света који се њиме изражава, закључујући да је: „jezik umetničkog teksta u svojoj suštini izvestan umetnički model sveta i u tom smislu celom svojom strukturom pripada 'sadržaju' – nosi informaciju“ (Lotman 2021: 56).

продре у „дубинско значење“ (Недељковић 2023: 37, 14), да створи фикционални свет своје песме који ће, на трагу Башларовог тумачења Хајдегерове идеје о језику као кући бивствовања, подразумевати дубинске вредности, емоције и искуства изражена скривеним језичким благом (Bašlar 2005: 27–54).

Посебну пажњу, како нас, тако и претходних тумача, привукла је и песма „Та поезија“, у којој, попут неких из претходних збирки, песник читаоцу нарушава хоризонт очекивања и перманентно потцртава свест о артифицијалности песме, показујући како је настала, на којим механизмима и језичко-стилским средствима почива. Међутим, оно што је другачије у односу на сродне поетоцентричне песме јесу њена полиперспективност и полисемантичност, које читаоцу пружају могућност да на различите начине тумачи њене поруке. У том смислу сагласни смо са оценом Саше Радојчића који иницира следећи поглед на песму:

„Оно што песма доноси и што представља њен основни квалитет, јесте таложење вишеструких слојева значења, њихово узајамно преплитање и амалгамирање. [...] Речи „уређивати оно видљиво и уживати / у напору обликовања“, као да отварају још неки могући простор ове песме, у коме се сусрећу говор о свакодневном, говор о песми и говор о оностраном“ (Радојчић 2003: 39).

Песник најпре опризорава дескриптивну песничку слику мртве природе, дуње која трули, цвећа које вене, узимајући их као основу на чијим ће темељима проговорити о специфичној врсти поезије која је склона обманама, која презентује само добру страну неког предмета (примерице дуња, цвећа и сл), јер нема капацитета да изрази и ону другу страну, оно што је

процветало, што је похрањено у самим дубинама бића и језика, а што песник узалудно покушава да досегне. Недељковић због тога резигнирано констатује да песник има могућност да уређује само оно видљиво, чулима доступно, али да остаје слој којем он нема домет, који не може изменити и транспоновати у својој поезији (Недељковић 2023: 39).

Сличним питањима могућности и домета поезије или њених појединачних жанрова лирско *ја* се бави у песми „Дан као љубавна песма“. На основу датог, компарацијом исказаног, наслова очекујемо да ће у песми бити описан дан који је попут љубавне поезије конвенционалан, са елементима романтике и патетике, али заправо пред нама је једна необична хибридна љубавно-поетоцентрична песма о лирској драгој која не постоји и лирском *ја* које постоји само док ствара. У њој песнички субјект открива да поезија има животворну улогу, да је могуће да током њеног стварања постоји оно или онај који заиста не постоји, али и да њено читање може заварати читаоца о постојању или непостојању неког ентитета, како веле следећи стихови:

[...] *Чишјај*

Моје ђесме и увери се да ме нема,

Изнова, мада ће други стихови

Убеђују да, сем времена ничеј нема

(Недељковић 2023: 41, 9–12).

Нешто другачије теме покрећу песме „Без самилости“ и „После ратних година“, будући да чин стварања проблематизују кроз аналогiju са сликарском уметношћу, односно самеравајући снаге науке и уметности. У првој, лирски субјект поставља крупно питање да ли

уметник може бити задовољан верзијом тј. нијансом коју ствара или се ни током чина стварања не може превазићи мисао о другим варијантама које су могле бити створене:

*Ако њрисвојим нијансе, хоћу ли уметњи
Да надјачам бол и знање да је мојло бијњи
Друјачије њод зрацима шњо виде
Тај немар, њо незнање, њу недовршеност*

(Недељковићу 2023: 40, 8–11).

У самој песми не можемо пронаћи одговоре на ову дилему, те остаје упитно да ли ће лирско ја надвладати самокритичност која говори у прилог тези да је оно што је створено немарно, плод незнања и недовршено или ће остати запитано над могућностима које нису реализоване. Дакле, у субјекту постоји свест да је пред њим неограничен број комбинација, при чему у том процесу превођења мисли у реч увек остаје неки сувишак, нека опција која је могла бити, а није (в. Lotman 2021: 126–127).

У другој пак, сведочимо специфичној позицији лирског-песничког субјекта који тежи да у поезији оствари оне слојеве значења и искуства којима се емпиријски не може прићи, што, како показују следећи стихови, сведочи о некаквој надвредности песништва, о њеном преимућству у односу на науку:

*[...] Журећи да захвајњи оно о чему
Знања не њостоје, уверен да њеснишњво има
Безјранична њрава – вечијњи њресњопонаследник*

(Недељковић 2023: 42, 7–9).

Занимљиво је да овакав, помало елитистички став о песништву као феномену који је узвишен или по-

влашћен у односу на знање, за себе везује и тематизацију питања о правима и ограничењима песника, о ономе што се сме и не сме, може и не може унутар поезије. Тако се изнова у Недељковићевој поезији актуелизује древно питање о слободи уметности и онога који је ствара, питање које је интригирало мислиоце и теоретичаре књижевности још од Аристотеловог времена. Међутим, песнички-субјект износи веома прецизан став у чијој је основи тврдња да су овлашћења песника безгранична, а потом то и потврђује врло индикативним поређењем уметника и вечитог монархистичког владара.

У наредним песничким збиркама, почев од збирке *Тачни стихови*, објављене 2001. године, до збирке *Улазак*, публиковане 2014. године приметан је песников тематско-мотивски заокрет, снажније окретање од поетоцентричних тематских комплекса, од рефлексија и медитација на питања песничког заната, од метапоетичких коментара и аутопоетичких признања. Средишње место, које је у ранијим збиркама припадало поетоцентричном слоју значења, заузимају догађаји из свакодневице, упечатљиве лирски интониране песничке слике, али и промишљања о неким другим аспектима стварности, историје и духовности. Наведене мене песниковог тематског опредељења сумирала је и Бојана Стојановић Пантовић, наглашавајући да су збирке настале током тих петнаестак година релаксиране од удела „метапоетичког промишљања статуса писања и обликовања текста“ (Стојановић Пантовић 2003: 44–45), у чему се препознаје извесно ослобађање поезије и рађање изразито лирског песничког гласа.

Но, збирка *Детје*, штампана 2019. године, потврдиће да Недељковићево рано интересовање за питања

песничког заната није било случајно и није нестало нетрагом, јер ће у њој песник изнова активирати поетоцентричан слој значења унутар своје поезије вешто га преламајући кроз нове и старе перспективе и маестрално га уклапајући у иновативне тематско-мотивске комплексе. Како оцењује Данијела Ковачевић Микић, осврћући се на целину ове збирке и на њену чврсту поетску структуру, збирка је у целости филозофски утемељена и представља аутопоетично сведочење (в. Ковачевић Микић 2019: 57–69). У композицији збирке издвајају се оне песме које се у целости могу читати у поетичком кључу, и друге у којима су аутопоетички коментари расути (в. Ковачевић Микић 2019: 57–69). Иако збирка својом целином представља изузетно аутопоетичко и метапоетичко сведочанство, у нашем читању су се наметнуле поједине песме, у којима препознајемо Недељковићев глас, близак оном са његових почетака. Таква је песма „Слатке семенке“ у којој се уочава песнички изражај сродан ономе који проговара у раније интерпретираној песми „Неподношљиво“.

Наиме, читалац изнова сведочи преплету песничке слике зимског пејзажа и њеног стручног објашњења посредством именовања стилских фигура и књижевних жанрова:

*Падао је дубок снег и није био
Метѱафора, лийѱоѱа, ѱословица*

(Недељковић 2023: 165, 1–2),

те се поново пита како треба да разуме такав песников поступак. Да ли њиме песнички субјект жели да реактуализује питања односа уметности и стварности

или му нешто друго поручује о природи снега доводећи га у одричну везу са апстрактним појмовима књижевне науке. Да ли констатација да снег није метафора подразумева да је снег заиста, а не у пренесеном смислу те речи, нападао, односно, да пошто није литота, песничка слика није умањена? Прецизне одговоре на умножена питања песник не пружа, што је другачије у односу на ранију фазу стварања поетоцентричних песама, у којима су се такве дилеме разрешавале у њиховим финалним стиховима.

Са становишта аутопоетичности пажњу привлаче и песме „Шта сам могао“ и „Основно осећање“, будући да лирско *ја* преиспитује сопствене стваралачке потенцијале и критички сагледава минуле песничке творевине. У првој, песник ослоњен и заштићен резбареним штапом, односно својим, до тог тренутка, написаним и углачаним стиховима, изражава запитаност над могућностима које су биле пред њиме, али које није реализовао у процесу стварања. Примећује да та запитаност води у стварање нове уметности која је фокусирана на осећаје унутар тела и која прераста у какво молитвено обраћање (в. Недељковић 2023: 168). И у другој песми је приметан повратак лирског субјекта претходном стваралаштву, са том разликом што се у њему уочавају мучне речи, које га асоцирају на прошла преживљена искуства и емоције из којих су те речи настале, речи са којима се више не може идентификовати:

*Кад чииам давне своје йесме,
Прейознам йонеку кључну реч,
Тек назрем сйрах, зебњу
Као да живои није био мој.*

(Недељковић 2023: 171, 9–12).

Из наведених примера лако нам је да уочимо да Недељковић, као и у својим првим песничким остварењима, питкошћу стила и на први поглед уобичајеним песничким сликама прикрива крупна поетичка питања, каква су немогућност идентификације уметника са својом творевином, превазилажење различитих могућности у стварању и одабир оне једне, која се чини најподеснијом и томе сродна питања. Тек друго и треће читање пажљивом читаоцу откривају дубинске слојеве значења запретане у његовом песништву и позивају га да и сам промисли о питањима која муче песничког субјекта.

У раду смо настојали да хронолошки, следећи време у којем је објављивао своје збирке, аналитички приступимо Недељковићевим песмама у којима су присутни поетоцентрични елементи, успостављајући разлику између лирских рефлексивних метапоетског и аутопоетичког карактера, односно медитација у којима песник проговара о сопственим поетичким недоумицама и решењима и оних у којима актуализује општа питања песништва и науке о књижевности. Указали смо на чињеницу да су ови елементи распрострањени на различитим позицијама унутар песме, при чему обично завршни стихови доносе разрешење запитаности која мучи лирско *ја*. Осврнули смо се и на то колико су поетоцентрична места разумљива просечној читалачкој публици, показавши да комбинацијом дескриптивних и рефлексивних елемената и одабиром свакодневне лексике, Недељковићев глас остаје доступан сфери разумевања и не затвара се у себе, не окреће се херметичности. Из збирке у збирку, акцентовали смо како су се поетички елементи разбоковали и како се ширио корпус питања која је аутор проблематизовао, нагласивши и да је постојала деценијска пауза

у третирању овог тематско-мотивског комплекса, након које је у збирци *Деше* уследило њено реактуализовање.

За крај, истакли бисмо да нас је током читавог истраживања ове теме и писања рада изазивало питање због чега Недељковићева поезија настајала крајем минулог и првих деценија овог века проговара о питањима поетике и песничког језика. На трагу суда Саше Радојчића, закључили бисмо да разлози могу бити вишеструки, али да се као релевантни чине они који су повезани са хтењима песника да не ствара ангажовану, социјалну поезију, већ да успостави „естетизован узмак од социјалне стварности“ (Радојчић 2003: 37) краја једног и почетка другог века. А, чини нам се, и они који су, можда неосвешћени, али који су саткани од осећања стваралачке кризе и изазовности да се „у доба бестидности“ (Недељковић 2023: 173, 3) ствара поезија, која ће задовољити тежње аутора ка висинама језика и дубинама бића и потребе публике за штивом које ће пружити разоноду и краткотрајни бег од стварности.

ЛИТЕРАТУРА

- Божовић 2003: Г. Божовић, „Поетика обичног“ у: *Поезија Живорада Недељковића: зборник радова* (уред. С. Гордић, И. Негришорац). Нови Сад: Матица српска.
- Ковачевић Микић 2019: Д. Ковачевић Микић, „Сав од поезије и сећања на њу“ у: *Деше*, Ж. Недељковић, Нови Сад: Културни центар Новог Сада.
- Недељковић 2023: Ж. Недељковић, *Начини приближавања*. Београд: Задужбина Десанке Максимовић, Народна библиотека Србије.
- Павковић 2003: В. Павковић, „Језик једноставности (Белешке о лирици Живорада Недељковића)“ у: *Поезија Жи-*

- ворада Недељковића: зборник радова (уред. С. Гордић, И. Негришорац). Нови Сад: Матица српска.
- Радојчић 2003: С. Радојчић, „Етика ескапизма (О етичком импулсу у поезији Живорада Недељковића)“ у: *Поезија Живорада Недељковића: зборник радова* (уред. С. Гордић, И. Стојановић Пантовић 2003: Б. Стојановић Пантовић, „О непорецивости и стишаности“ у: *Поезија Живорада Недељковића: зборник радова* (уред. С. Гордић, И. Негришорац). Нови Сад: Матица српска.
- Aristotel 2015: Aristotel, *O pesničkoj umetnosti*, Beograd: Dereta.
- Bašlar 2005: G. Bašlar, *Poetika prostora*, Čačak: Gradac.
- Eko 2017: U. Eko, *O književnosti*, Beograd: Vulkan izdavaštvo.
- Foucalut 1998: M. Foucalut, „What is an author“ in: *Aesthetics, Method, and Epistemology*, New York: The New Press.
- Lotman 2021: J. M. Lotman, *Struktura umetničkog teksta*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Pennebaker 2014: J. Pennebaker, *Expressive Writing: Words that Heal*, Bellingham, Washington: Idyll Arbor.

Maša Petrović

THE POET-CENTRIC ELEMENTS IN ŽIVORAD NEDELJKOVIĆ'S POETRY

Summary

This paper analyzes poet-centric elements in Živorad Nedeljković's poetry. They represent the thematic domain of his oeuvre that has not been explored enough, but which is very present in his poetry. This includes lyrical reflections of metapoetic and autopoetic character. The position of these elements within a poem, their poetic role and transformation from the first collection of poems *The Wrong Forecast (Pogrešna prognoza, 1991)*

until the collection of poems *The Child* (Dete, 2019) is problematized. The transformation is the consequence of the poetic differences and maturing of the poet. Also, the attention is drawn to observing the understanding of the questions aimed at general reading audience about the poetic craft, the kind of reading this poetry requires and attempts to answer why Nedeljković's poetry, created at the end of the last and in the first decades of this century, talks about and reactualizes these exact meditations on poetic topics.

Key words: Živorad Nedeljković, poetry, poet-centric elements, metapoeticity, autopoeticity.

ПОЕЗИЈА ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА

Садржај

<i>Марко Аврамовић, Свејслана Шеаиовић</i> Уводна реч ПОЕЗИЈА ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА	5
--	---

I

<i>Драјан Хамовић</i> ПРИБЛИЖАВАЊА И ОДМИЦАЊА ИЛИ ПОСЛЕ ТРИДЕСЕТ ГОДИНА	15
---	----

<i>Милејша Аћимовић Ивков</i> БИЋЕ И НИШТА. ВЕРИЗАМ, МЕЛАНХОЛИЈА И МЕТАФИЗИКА У ПОЕЗИЈИ ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА	33
---	----

<i>Драјица Ужарева</i> ОВИ И ИНИ СВЕТОВИ ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА	61
--	----

<i>Данка Сјасојевић</i> ЛИКОВНОСТ ПЕСНИЧКЕ СЛИКЕ ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА	85
---	----

<i>Тања Којић</i> ПЈЕСНИЧКА ЛЕКТИРА ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА ...	97
---	----

II

<i>Јана М. Алексић</i> ИЗМЕЂУ ЗВУКА И НЕЧУЈНОСТИ: ИНТИМНА (АУТО) ПОЕТСКА ОПАЖАЊА ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА...	121
--	-----

Марко Аврамовић

НЕДЕЉКОВИЋЕВА ОДБРАНА ПОЕЗИЈЕ
НАД ПЕСМОМ „НАДМОЋ МЕТАФОРЕ“ 153

Маши Пејровић

ПОЕТОЦЕНТРИЧНИ ЕЛЕМЕНТИ У ПОЕЗИЈИ
ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА 167

III

Александра Секулић

ПОСТСКРИПТУМ СМРТИ: МАЈКА 191

Милица Ђуковић

БОЛЕСТ, ИЗДИСАЈ, КРАЈ: МАЈКА У ПОЕЗИЈИ
ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА И
ДРАГАНА БОШКОВИЋА 211

Оља Василева

ИМЕ ЗА ПЕСМУ: СЛИКА(Р), ДЕТЕ И МЕТАФИЗИКА
ТЛА У НОВИЈОЈ ПОЕЗИЈИ ЖИВОРАДА
НЕДЕЉКОВИЋА 227

Милан Гарић

КА ПЈЕСНИЧКОЈ СИНТЕЗИ. ЧИТАЈУЋИ ОТЕТ ПРЕДЕО
ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА 251

IV

Нађашиа Симић, Тајјјана Релић-Весковић,

Јелена Нешковић

СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА
ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА 269

Индекс имена 297

ПОЕЗИЈА ЖИВОРАДА НЕДЕЉКОВИЋА
Зборник радова 2024.

Издавачи

Задужбина „Десанка Максимовић“

Народна библиотека Србије
Скерлићева 1, Београд

Институт за књижевност и уметност
Краља Милана 2, Београд

За издаваче

Светлана Шеатовић
Владимир Пиштало
Бојан Јовић

Превод резимеа на енглески језик

Марија Терзић

Лектура и коректура

Драгица Ужарева

Графичко уређење

Лепосава Кнежевић

Штампа

СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК

Тираж

300 примерака

ISBN 978-86-82377-81-8 (ЗДМ)
ISBN 978-86-7035-521-7 (НБС)
ISBN 978-86-7095-333-8 (ИКУМ)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09-1 Недељковић Ж.(082)

ДЕСАНКИНИ мајски разговори (2024 ; Београд)

Поезија Живорада Недељковића : зборник радова /
Десанкини мајски разговори, Београд, 12. новембар 2023. ;
уредници Светлана Шеатовић, Марко Аврамовић. - Београд
: Задужбина "Десанка Максимовић" : Народна библиотека
Србије : Институт за књижевност и уметност, 2024 (Београд
: Службени гласник). - 305 стр. ; 21 cm. - (Десанкини мајски
разговори / Задужбина "Десанка Максимовић", Београд ;
књ. 40)

Тираж 300. - Стр. 5-11: Поезија Живорада Недељковића
/ Марко Аврамовић, Светлана Шеатовић. - Напомене и
библиографске референце уз текст. - Библиографија уз
сваки рад. - Summaries. - Регистар.

ISBN 978-86-82377-81-8 (ЗДМ)

ISBN 978-86-7035-521-7 (НБС)

ISBN 978-86-7095-333-8 (ИКУМ)

а) Недељковић, Живорад (1959-) -- Поезија -- Зборници

COBISS.SR-ID 144163337